

AHİLİK

Ezoterik-Batını ekollerin bu topraklar üzerindeki en çok etki bırakmış bir kolu olan Ahi'liğin ne olduğunu anlamak için önce, bu müessesenin köklerinin nerede olduğunu görmek gerekir.

Ezoterik-Batını ekollerin en önemli kaynaklarından birisi olan Mısır, Halife Ömer döneminde İslamiyet ile karşılaştı. Bu dönemde her yönden zayıflamış bulunan Mısır'ı işgal etmek Müslümanlar için hiç de zor olmadı. Zayıf krallık, güçlü Müslüman orduları karşısında derhal teslim oldu. Mısır'ın, Hıristiyan ve Yahudi olan azınlığının dışında eski çok tanrılı inanılarının tamamı İslamiyet'i kabul etmek zorunda kaldılar. Ancak ayakta bir müessese vardı. İskenderiye Okulu. Halife Ömer, bu ezoterik okulun, daha önce pek çok yıkım ve yangınlardan geçmiş kütüphanesini yakınca okul da dağıldı. Ancak, buradaki bilginler, İslamiyet'in içerisindeki muhalif kanadı, Ali yandaşlığını seçerek, hem Müslüman görünümü kazandılar, hem de kendi inançlarını İslamiyet'e adapte ederek, bu inancın yaşamasını sağladılar. Böylece İslamiyet içerisindeki Tasavvuf müessesesi doğmuş oldu. Bu bilginler Müslümanların işgal ettiği tüm topraklara yayıldılar ve İslamiyet'in Ortodoks Sünni kanadı zayıflamaya başladığı anda kendi öğretileri doğrultusunda pek çok devletin kurulmasına da ön ayak oldular.

İşte bu devletlerden birisi olan Fatımi'ler M.S. 909'da Mısır'da kuruldu. Adını, Hz. Muhammed'in kızı ve Ali'nin karısı olan Fatma'dan alan Fatımi'ler, dönemin en yaygın Batını ekolü olan İsmaililiği örnek alarak, tamamen Batını inançlı bir devlet oluşturdular. Fatımiler, İsmaililiğin 6. derecesine sahip kardeşlerden kurulu bir meclis tarafından yönetiliyordu. Bu meclislerin başında 7. dereceye sahip İsmaili şeyhleri devlet başkanı konumunda yer alıyorlardı.

Fatımiler, Sünni inançlı Müslümanların saldırılarına karşı koyabilmek için, Mısır'lı eski sanatkar loncalarını ihya ettiler ve yarı askeri bir örgütlenme ile loncaları kalkındırdılar. "İzciler" anlamına gelen "Fütüvvet" adı altında, genç İsmailili sanatkarlardan kurulu muazzam bir askeri güç oluşturuldu. Diğer Batını örgütlenmelerde olduğu gibi Fütüvette de derecelere dayalı bir sistem esastı. İsmaililik 7 derece iken, Fütüvvet 9 derece üzerine örgütlendi. Fütüvvet teşkilatının ilk derecesi Nazil, ikincisi Tim Tarik, üçüncüsü Meyan Beste derecesi idi. 4. derece Naip Vekili, 5. derece Nakip ve 6. derece de Baş Nakip dereceleri idi ki bu derece müntesiplerinin en önemli görevleri askeri örgütlenmeyi düzenlemek ve her türlü töreni yürütmektir. 7. derece salıklarına kardeş anlamına gelen "Ahi" adı verilir. Türk'ler arasında yaygınlaşan Fütüvvetin yan kuruluşu Ahiliğin, adını bu kaynaktan aldığı sanılmaktadır. Fütüvvet içinde Ahi'lerin görevleri şeyh yardımcılığı mertebesindeydi. 8. derece, her biri kendi teşkilatının başında olan şeyhlerin derecesi idi. 9. derece ise, tıpkı İsmaili örgütlenmesinde olduğu gibi sadece bir tek kişiye, şeyhlerin şeyhine verilir. Tüm Fütüvvet teşkilatının lideri olan ve

sadece devlet başkanı konumundaki Şeyh el Cebel'e karşı sorumlu olan bu kişinin ünvanı "Şeyhüssüyun" idi. Diğer Batını ekoller gibi Fütüvvetin öncelikli amacı, salıklarını İnsanı-ı Kamil yapmaktı. Olgun ve mükemmel insan olmak için bu 9 basamaktan geçmek gerekiyordu. Bu kuruluş sistemi daha sonra, Selahhattin Eyyubi döneminde Sünni Müslümanlarca da benimsendi ve aynı adlı örgütlenmeyi Sünnilerde uyguladı.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu Türkleri'ne sanat, ticaret ve ekonomi alanlarında aşağı yukarı 630 yıl yön verip, ışık tutmuş olan Ahilik, örgüt olarak, kendi kural ve kurullarıyla, 3. Sultan Ahmet dönemine dek sürdü. Adı geçen bu Osmanlı Sultanı döneminde 1727 yılında "gedik" denen bir düzen uygulanmaya başlandı. Ahiler birliği mensuplarına tezgah başında sanat, zaviyelerde edep öğretmenin, Müslümanlara özgü olarak sürüp gelmesi 17. yüzyıla kadar sürmüştü, fakat Osmanlı Devleti'nin Gayr-ı Müslimler üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe, sanatkarlar çoğalıp dalları arttıkça, bu Müslüman ve Gayr-ı Müslim ayırımı daha fazla sürdürülmemiş, Gayr-ı Müslim tebaanın artmasıyla doğru orantılı olarak çeşitli dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluluğu doğmuştur. Bu, din ayırımı gözetilmeden kurulan, eski niteliğinden fazla bir şey kaybetmeyen yeni organizasyona Gedik denmiştir. Gedik sözcüğü Türkçe'dir. Tekel ve imtiyaz anlamına gelir ki, sahiplerinin işleyeceği işi, başkalarının işleyememesi koşuluyla hükümetçe verilen beratın ya da senedin içinde yazılı olan hakların kullanılmasıdır. Gedik, sahiplerince yapılacak işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satamaması şartıyla, hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir.

Bu tarz esnaflık ve sanatkarlık, 1860 yılına kadar sürmüştür. O zamanlar bir kişi, çıraklıktan ve kalfalıktan yetişip de açık bulunan ya da bir ustalık makamına geçmedikçe, yani gedik sahibi olmadıkça dükkan açarak sanat ve ticaret yapamazdı. Ancak ellerinde imtiyaz fermanı olan kişiler sanat veya ticaret yapabiliyordu. Bu fermanlar esnafın sayılarının arttırılıp eksiltilmemesi, mülk sahiplerinin eski kiralarını arttırmaması, gediği olmayanların sanat ve ticaret yapamaması, açık olan gediklerin esnafın çırak ve kalfalarına verilmesi, dışarıdan esnaflığa kimsenin kabul edilmemesi gibi hükümleri kapsarlar. Esnaftan biri sanatını bıraktığında elinde tuttuğu ustalık hakkını, esnaf içinden gelmiş bir kalfaya verdiğinde sanatına ait alet ve edevatları da satar ya da esnaftan birinin ölümü halinde, aletleri, varislerine bir miktar para ödenerek yeni ustaya devredilirdi. Ustalık hakkıyla birlikte alınıp satılan ya da devir ve teslim edilen sanat aletlerine, esnaf arasında gedik denilmiştir.

Ruslarla yaptığımız Kırım Savaşının ardından, Osmanlı Sultanı 1. Abdülmecit'in 1856 da yayınladığı "Islahat Fermanı" ile, Osmanlı İmparatorluğunun bütün uyruklarının, her türlü sanat, ticaret ve meslekleri özgürce yapabilmeleri kabul edilince, 1860 yılında bütün gedik beratları sona ermiş oldu. Tanzimatın ilanından ve yabancı devletlerle ticaret anlaşmaları yapılmaya başlandıktan sonra, öteden beri sürüp gelen tekellilik kuralının sanatla ticaretin gelişmesinde zararlı olduğu anlaşılmış, ticaret ve sanayiinin gelişmesi gerektiğinden ve istenildiğinden, artık gedik ve tekellilik kuralının sürdürülmesinde hükümetçe yarar görülmemiştir.

Lonca örgütünün dağılışı Osmanlı Devleti'nce bu sıralarda adeta onaylandı. Bozuk oldukları gerekçesiyle havai gedik mamullerinin satışı 1860 yılında yasaklandı. Devlet, sanatkarın durumunu düzeltmekle değil, Avrupa'yla uğraşmaktaydı. Bu düşünceyle, çökmüş olan loncaları, gedikleri düzeltme yoluna hiç gidilmedi. 1861 yılında da tekellilik usulü kaldırılarak yeni gedik tesis edilmemesi kanunu çıktı. Böylece sanatkarların bu tarihi teşkilatlanması ölü sayılmış, geleneklere aykırı olarak sanatçı olmayanlara da açılmış ve yeni genişlemeler yapabilecek durumdan çıkarılmıştı. Esnaf çökmüştü. Ortada artık işleyen tezgah kalmamıştı. Nihayet 1912 yılında çıkartılan bir kanun ile Ahilik müessesesi tamamen ilga edildi.

İttihat Terakki Fırkası, Ahiliği yeniden ihya etmeye gayret etti. Bu çaba sonucunda Esnaf Birlikleri ortaya çıktı. Her birliğin başında bir Kahya bulunmaktaydı. Bu Kahyalar İttihat Terakki ile çok yakın siyasal ilişkiler içinde oldular. Ancak bu birlikler ekonomik alanda değil, siyasal alanda etkili oldular ve müessese olarak Ahiliğin diriltilmesine bir etki yapamadılar. Bu esnaf birlikleri, kurtuluş savaşı sırasında da şehir ve kasabalarda direnme teşkilatları kurarak, bağımsızlık için savaştılar.

Bir süre sonra, fütüvvet ilke ve esaslarını kapsayan fütüvvetnameeler yazılarak, sistemin tüm Müslüman dünyasında aynılaştırılması çabaları başladı. Sözüde durma, doğruluk, güven verme, eli açıklık, alçak gönüllülük, bağışlayıcılık, hoşgörü gibi fütüvvet kurallarına uyma, fütüvvet sahibi ve olgun kişi olma gibi yetenekleri benimseten kuralları kapsayan ilk fütüvvetnamenin 1145 yılında İran'da doğan Abdullah es Suhreverdi tarafından kaleme alındığı görülmektedir. Bu ilk fütüvvetnamede, fütüvvet sisteminin kökeninin tasavvuf inancı olduğu açıkça belirtilmektedir.

Şimdiye dek ele geçen ve Çobanoğlu tarafından yazılan en eski Türkçe fütüvvetnamede, Ahi zaviyelerinde uygulanan kurallar ortaya konmuştur. Bu fütüvvetnameye göre Ahilere tarih, önemli kişilerin, bilginlerin yaşam öyküleri, tasavvuf, Türkçe, Arapça, Farsça ve edebiyat öğretilirdi. Bir kişi ahi olmadan önce sanat, ticaret ya da bir meslek sahibi olmak zorundadır. Bu uğraşılardan hiçbirinde çalışmayan kişi ahi olamaz. Çobanoğlu fütüvvetnamesinde, manaların, kendilerinden başkalarına gizli olduğu ve bu manalarda, "başkalarını bırak bize yönel" dendiği görülmektedir. Çobanoğlu fütüvvetnamesinde, yola girme (fütüvvetçiliğe katılma) şed kuşanma töreninde, şakirt ağzından nakibin okuduğu icazet tercümanlarının, hemen hemen aynen Bektaşî nefeslerine benzediği dikkati çekmektedir. Bektaşîlerde tercüman, dua demektir. Türkçe tercümanlarda ahilik yoluna katılanların, diğer Ahi aşıklarına hizmetkar olacağı ifade edilir ve Şed (kuşak) müridin beline bağlanırken üç düğüm vurulur. Fütüvvetnamelerde, Alevi-Bektaşî etkisi açıkça kendini göstermektedir. Bu fütüvvetnameye göre de fütüvvetin temelini tasavvuf oluşturmaktadır.

Bektaşîliğin yanı sıra, Batını doktrinin Anadolu'daki diğer kurumlaşması, Ahilik örgütü vasıtasıyla meydana gelmiştir. Mısır fütüvvet örgütü Türkler arasında Orta Asya da yaygınlaşmış ve "Ahilik" adını almıştır. Anadolu'ya Yesevi dervişleri ve İsmaili Daileri ile birlikte gelen Ahiler, meslek örgütü mensubu olmaları nedeniyle kırsal alanlardan ziyade, şehirlere yerleştiler. Anadolu Ahilerinin örgütlü bir güç haline gelmelerini Horasan erenlerinden bir Yesevi olan Ahi Evren Veli sağlamıştır. Bu; onun

lakabıdır. Onun tam künyesi Nasıruddin Mahmut B. Ahmet'tir.(1171-1262). 1220'li yıllarda Moğolların, Türk Harzemşahlar ülkesini yakıp yıktıkları sırada oralardan Anadolu'ya gelmiştir. Ahi Evren, Anadolu'ya geldikten sonra Konya'ya gitmiş ve orada, Mevlana Celaleddin Rumi'nin can dostu Şems Tebrizi'ye biat ederek tasavvuf dersi almış ve bir derviş olmuştur. Konya uleması bu halden gücenmiş, Ahi Evren de ulemaya ve sultana gücenerek Kayseri'ye gitmiş, Debbağlık'la geçinmeye başlamıştır. Ancak ardında, Selçuklu başkenti Konya'da çok güçlü bir örgüt bırakmıştır. Şems Tebrizi'nin öldürülmesinden sonra, Mevlana'nın en yakın dostu konumuna, Ahi Evren'in sağ kolu olan Sadrettin geçmiş ve bu dostluk neticesinde Mevlevilik ve Ahilik gibi iki Batini ekol Anadolu'ya damgasını vurmuştur.

Ahi Evren yüzyıllardır savaşçılık ve dini-ahlaki bilgiler vermekte büyük ve önemli görevler yerine getirmiş bulunan fütüvvet teşkilatından ve fütüvvetnamelerden yararlanarak Ahi teşkilatını kurmuştur. Ahi Evren yaşadığı dönemde ahlakla sanatın ahenkli birleşimi olan ahiliği öylesine itibarlı duruma getirmiştir ki, bu kurum yüzyıllar süresince bütün esnaf ve sanatkara yön vermiş, onların işleyişini düzenlemiş, yeniçeriliğin kuruluşunda, Hacı Bektaş törenleriyle birlikte önemli rol oynamış, devlet adamları bu kuruluşa girmeyi şeref saymışlardır. Ahi olmak için bir meslek ya da sanat sahibi olma zorunluluğu yoktur. Ahi zaviyelerine işçi ve çıraklardan başka, öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vaizler, emirler, yani bölgenin saygılı ve ulu kişileri devam ederdi. Ahiliğe kabul şartı, iyi ahlaklılık, yardım severlik ve cömertlik olduğundan teşkilata girenler, temiz, ahlaklı ve iyilik sever kişilerdi. Ahiler arasından yüksek sırada yöneticiler, tabipler, valiler, komutanlar, müderrisler ve kadılar yetişmiştir.

Ahi Evren'in şeyhliği altında Ahilik teşkilatı kısa sürede tüm Selçuklu şehirlerine yayılmış ve Babailer isyanı sırasında Batınilere elden gelen tüm yardımı yapmıştı. Ahiler, daha sonraki dönemlerde de kendilerine en yakın kişiler olarak Alevileri, Bektaşileri ve Mevlevileri gördüler. Osmanlı devletinin kuruluşunda Ahiler oldukça önemli bir rol oynadı. Bazı kaynaklar, devletin kurucusu olan Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'nin ve 3. sultan 1. Murat'ın Ahi teşkilatı üyesi olduklarını belirtmektedir. Ancak Osmanlı devleti genişlemeye ve imparatorluğa dönüşmeye başlayınca sultanlar, kendilerinden önceki Türk yöneticilerinin yolunu seçmiş ve kitleleri yönetmekte yöneticilere daha fazla imkan sağlayan Sünni tarikatlara girmişlerdir. Ahilikte temel ilke, örgüte üye olanların kesin eşitliğidir. Üyelerin hepsi birbirinin kardeşidir. Ancak, aşama bakımından küçükten büyüğe doğru sonsuz bir saygı vardır. Ahiliğe girecek olanlarda belirli nitelikler aranır. Üyelik için kişinin örgüt bünyesinden birisi tarafından önerilmesi zorunludur. Küçültücü işlerle uğraşanlar, çevresinde iyi tanınmayanlar, örgüte kötü söz getirebileceği düşünülenler Ahi olamazlar. Örneğin insan öldürenler, hayvan öldürenler (kasaplar), hırsızlar, zina ettiği ispatlananlar örgüte katılamaz. Kasapların insan öldürenler ile aynı kategoriye konulması Batini inançtan kaynaklanmaktadır.

Ahi örgütünün Anadolu'da yerleştirilip yaygınlaştırılmasıyla şu sonuçlar elde edildi:

Göçebelikten yerleşikliğe geçiş yani Türk şehirleşmeciliği çok hızlandı.

13. yüzyılın ikinci yarısı başlarına dek büyük çoğunlukla, Türk olmayan yerli halkın elinde ve tekelinde bulunan sanat ve ticaret işyerlerine Türkler de sahip olmaya, katılmaya, ona canlılık vermeye başladılar.

Türk esnaf ve sanatkarları, aralarında sağladıkları karşılıklı dayanışma ve güven sayesinde, bölgede imtiyazlı bir duruma geçti ve bunlar, yavaş yavaş şehir ekonomisinde söz sahibi oldular.

Asya'daki Anayurdumuzda ahlakla sanatı özenmiş bulunan Ahilik, Anadolu'da da aynı görevi yapmış, üstelik onu köylere dek yaygınlaştırmıştır.

Ahiliğin Anadolu köylerindeki uzantısı "yaran odaları"dır. Şehirlerdeki Ahi meslek ve sanat kuruluşları üyeleri, çevrelerindeki yoksulların, kimsesizlerin her türlü gereksinimlerini, vakıflar kurarak gideriyorlardı. Bunlar aşevleri, hastaneler, okullar vb. gibi şeylerdir ki, Türkler dışında hiçbir Müslüman ülkede görülmezdi; ama salgın hastalık, kıtlık, yangınlar, askerlik vb. şeylerle harap olmuş yerlerin, yoksul düşmüş köylerin halkı böyle vakıflar kuracak durumda değillerdi. Pek çoğu bu durumda olan Anadolu köylerinde başka bir örgüt, "yaran odaları" örgütü kurmuşlardı. Buralarda köy halkının "imece" denilen ve topluca yapılan yardım gelenekleri daha çabuk ve daha etkin olarak yapılabiliyordu.

Örgüte giriş diğer Batıni tarikatlar gibi, özel bir tören ile olur. Törende adaya kuşak bağlanır ve tüm insanlara karşı sevgi dolu, saygılı olması, doğruluk ve yiğitlikten ayrılmaması öğütlenir. Üyelerden kesin bağlılık, sonsuz itaat ve ketumiyet istenir. Dinsizler örgüte kesin giremez ancak, sofuların da Ahiler arasında yeri yoktur. Ahilikte bilgi edinme, sabır, ruhun arındırılması, sadakat, dostluk, hoşgörü yasaklara uyma gibi vasıfların verildiği aşamalardan geçilir. Bu vasıflara sahip olmanın dışında Ahiliğin önde gelen altı ilkesi şunlardır:

Elini açık tut

Sofranı açık tut

Kapını açık tut

Gözünü bağlı tut

Beline sahip ol

Diline sahip ol.

Ahilikte üç aşamalı ve 9 dereceli bir inisiyasyon sistemi uygulanır. Birinci aşama olan Şeriat kapısında müride mesleki bilgiler, Kuran bilgisi, okuma, yazma, Türkçe, matematik ile örgütün anayasası niteliğinde olan Fütüvvetname öğretilir. İkinci aşama olan Tarikat kapısında mesleki bilgi en üst düzeye ulaştırılır, tasavvuf bilgisi, müzik, Arapça ve Farsça üzerine eğitim yapılır. Bu aşamada mürit ayrıca askeri eğitim de alır. Şeyh mertebesine erişilen 3. aşama, Marifet kapısıdır. Bu aşamada müritten Tanrı'ya inanması, benliğini öldürmesi, ululara hizmet etmesi ve cehalet karşısında susması istenir. Ahilik anayasasına göre ancak bunların tamamlanmasından sonra Hakikat'e ulaşılması, insanın Kemale ermesi mümkün olur. Takipçisi olduğu Fütüvvet gibi Ahilik de 9 dereceli bir sisteme dayanır. Her kapı üç dereceyi içerir. Bu dereceler şöyle sıralanır:

Yiğit,

Yamak,

Çırak,

Kalfa

Usta,

Nakip,

Halife,

Şeyh

Şeyh ül Meşayih.

Yiğitlik ve Yamaklık, teşkilata kabul öncesindeki hazırlık aşamalarıdır. Ahiliğe gerçek kabul Çıraklık aşaması ile başlar. Bundan sonraki dereceler ise, Lonca teşkilatının idari dereceleri niteliğindedir.

Bu basamakların birinden ötekine geçiş süresi fütüvvetnamalere göre 1000 gün, yaklaşık üç yıla yakın bir aradır; ama yamaklıktan çıraklığa, iki yılda geçilebilirdi. Çıraklıkla Kalfalık, kalfalıkla Ustalık arası süre; sanatına ve mesleğine göre üç yılı da aşabiliyordu. Tüm Şeyhlerin lideri konumundaki Şeyh ül Meşayih'in bir diğer adı da "Ahi Baba" idi.

Çırakların, zaviyelerde düzenli bir kontrol altında bulundurulmaları ve güvenilir kişiler yönetiminde eğitilmeleri gerekirdi. Fütüvvetnamelerde görüldüğü üzere her çırak yiğidin iki yol kardeşi, bir yol atası, bir üstadı yani sanat öğretmeni, bir de piri vardı. Ahilere zaviyelerde, her gece ayrı bir konuda olmak üzere her konunun uzmanlar tarafından meslek ahlakı, genel ahlak ve terbiye kuralları, din bilgileri anlatılırdı. Öte yandan, haftanın belli bir gününde ata binmek, kılıç, kalkan, ok ve mızrak gibi silahların kullanılması için askerlik bilgileri verilirdi.

Atölyede, tezgahta sanat eğitimi, ahi zaviyelerinde kültür ve genel bilgi olarak çifte bir eğitim gören Türk esnaf ve sanatkarı, hem aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuş, hem de yerli Bizans sanatkarlarıyla yarışabilecek bir sanat ve meslek yeteneğine kavuşmuş oluyorlardı. Ahilik, Anadolu Türkü' ne alın teri ile geçinme, başı dik, kendine güvençli ve minnetsiz yaşama yeteneği kazandırmış, bu ruhu onlara aşlamıştır. Ahiler, aralarında kurdukları güçlü ve etkili bir oto kontrol ile de standart, sağlam ve ucuz mal satarak, her dinden ve milletten kişilere, güvenli ortamda ürünlerini satarak işlerini yürütüyorlardı.

Ahiler yalnızca ekonomik örgütlenmeyi değil, Ortaçağ Avrupa'sının Şövalye Tarikatları gibi dini-askeri bir örgütlenmeyi de gerçekleştirmişlerdi. Örgüte kabul edilen müride, bir profesyonel asker kadar değilse bile, kendini savunmayı bilecek kadar silah kullanma sanatı öğretiliyordu. Bu gelenek Mısır'da kurulan Fatımi Fütüvvet örgütünden bu yana devam etmekteydi.

Selçuklular döneminde, sultanların düzenli orduları dışında ülkedeki en güçlü örgüt, genç kalfa ve ustalardan oluşan Ahi müfrezeleriydi. Moğol istilaları sırasında sultan kuvvetlerinin yenilip kaçtığı sırada pek çok kenti Ahi müfrezeleri savunmuştu.

Kendilerini paralı askerler vasıtasıyla koruyan beyler, emirler bile Ahilerden çekinirlerdi. Moğolların kesin zaferinden sonra, valilerin, beylerin kentlerden kaçmaları üzerine, onların görevlerini de Ahiler yürütmüşlerdi. Bu dönemde, Selçuklu'ların güçlü veziri Pervane dahi, Ahilerin gücü karşısında boyun eğmiştir.

Ahilerin ahlak dışı saydığı, ahiyi ahilikten çıkaran Őeyler Őunlardı:

İki içen,

Zina işleyen

Münafıklık, dedikodu ve iftira eden

Gururlanan, kibirlenen

Merhametsizlik eden

Kıskanan

Kin besleyen

Sözünde durmayan

Yalan söyleyen

Emanete hıyanet eden

Kişinin ayıbını örtmeyen, bu ayıbı yüzüne vuran

Cimrilik, eli sıkılık eden

Adam öldüren kişiler örgütten atılırdı.

Üyeleri sadece ehl-i fütüvvet diye adlandırılan İran ve Arap bölgesinde Ahiler gibi bir sınıfa, örgüte rastlamıyoruz. Oralarda yaran odalarına benzeyen şeylerde yoktur.

Bir Ahi gencinin zaviyeye alınması şöyle olurdu. Ahiliğin dokuz basamağından biri olan Nakiplik basamağındaki kişi, bir eline tuz alıp, topluluğun ortasında duran suya salar. Bunun üzerine öteki nakipler kapıyı açarlar, geçmiş erkan erlerini birer birer anıp, dua ederler ve salavat getirirler, en sonunda zaviyeye alınacak yamağı gösterirler. Bundan sonra, bir sıra törenle o genci toplulukları arasına almış olurlardı. Bu törenler ve daha sonraki derece yükseltme törenleri hakkında, ayrıntıya girmiyorum.

Öğretmen Ahi, öğrenmesi için yanına verilen çırağa, mesleki bilgilerin yanı sıra, namaz, oruç gibi İslam şartlarını öğretir, Ahi ahlak kurallarını kapsayan fütüvvetnamelerin belirttiği insanlık yöntemlerini de pratik olarak belletirdi. Fütüvvetnamelerdeki bu ahlak kuralları genellikle Cumartesi günleri öğretilirdi. O zamanlar tatil günleri Perşembe öğlenden sonra başlayıp, Cuma günü akşamına dek sürdüğünden, Cumartesi günü günümüzün pazartesi gibidir. Akşamları yemek yendikten sonra dini, ahlaki ve eğitici kitaplar okunur, sonra sema ve raks edilirdi. Bu durum bizlere Ahilerin din ile dünya işlerini bir arada yürüten kişiler olduğunu gösterir.

Ahiler hakkında ilk defa, görgüye dayanan ve toplu bilgi veren kişi, ünlü Berberi gezgin İbn-i Batuta'dır. İbn-i Batuta, Osmanlı Sultanı Orhan zamanında (1326-1359) Anadolu'nun bir çok şehir, kasaba ve köylerini gezmiş, Ahilere konuk olmuştur. Batuta izlenimlerini şöyle anlatıyor:

Bilad-ı Rum adıyla anılan bu ülke dünyanın en güzel yeridir. Tanrı başka yerlerde ayrı ayrı verdiği güzelliklerin hepsini birden bu ülkeye vermiş. Ahalisinin yüzleri çok güzel, giysileri temiz, yemekleri nefistir. Bereket Şam'da, şevkat Rum'da (Anadolu'da) dendiği doğrudur. Yani gerçek şevkat Anadolu halkı olan Türkmenler arasında dır. Bu bölgede hangi eve yada zaviyeye insek erkek ve kadın komşularımız halimizi, hatırımızı sorarlardı. Burada kadınlar örtünmezler, erkeklerden kaçmazlar. Ayrılışımızda sanki kendi halkımızdan, akrabalarımızdan birilerimiz gibi candan uğurlarlar, kadınlar ağlarlar. Ahiler, Anadolu'da oturan Türkmen kavminin her şehrinde, kasaba ve köyünde mevcuttur. Yabancılarla yardım etmek, onları konuklayıp yedirip içirmek, bütün ihtiyaçlarını görmek, zorbalardan hakkından gelmek, zalim ve edepsiz tabakasını ortadan kaldırmak hususunda bir benzeri daha yoktur.

Zaviyenin ve yapılan toplantıların da başkanı olan Ahi Babası, secimle başa gelirdi.

Onun buyruklarına, uyarılarına kesinlikle uyulurdu. Bu başkanlar, sultanın ya da emirin bulunmadığı yerlerde oranın bütün yönetim işlerini de üzerlerine alırlar, bu yüzden de buyrukları, yasakları davranışları, ata binişlerindeki protokol kuralları hükümdarlarınkine benzerdi.

Ahilere silah kullanma, ata binme, ok, kılıç, kalkan kullanma gibi askerlik bilgisi, bunları iyi bilen ve kimi koşulları üzerlerinde taşıyan kişilerce verilir. Bu dersleri verecek kişide şu deneyimler aranır

Ahi görmek,

Şeyh görmek,

Bir adayı eğitip yetiştirmiş olmak.

Demek ki Ahi ve şeyh gözetiminde bu eğitimi almayanlar, bu alanda öğretmen olamazlardı. Bu da Ahilerin eğitime ve deneyime ne ölçüde değer verdiklerini göstermektedir.

Ahilik, kişiye mesleğinde ve ahlaki davranışında yüksek fazilet ve saygınlık verdiği için, 1230 lu yıllardan, meslek ve sanatın her türlü kontrolünün bu kuruluştan alınıp, meslek ve sanat tutmanın serbest bırakıldığı 1860 lı yıllara dek 630 seneden çok bir süre, Anadolu Türk'ünün sanat, ticaret ve meslek kuruluşlarını ayakta tutabilmiştir. Ahi Evren'in düzenlemiş olduğu kurallara göre mesleklerin ve sanatların bölüştürülmesinden, malların işlenişine, satışına dek her tür işlem inceden inceye ayarlanmıştır. Bu kurallar, hem meslek erbabı arasındaki sürtüşmeyi, hem de üretici-tüketici sürtüşmesini, kavgayı ortadan kaldırmıştır.

Ahilik teşkilatına giriş ve derece yükseltme törenleri

Yiğit: İyi ailelerin temiz ahlaklı, 10 yaşından küçük erkek çocukları belirlenerek, bunlara yiğit lakabı verilir.

Yamak: Bir esnafın yanına yamak olarak alınmak için 10 yaşında olunması, işe devamının baba ya da veli tarafından sağlanması şarttır. Yamağa sadece, çıraklık öncesi mesleki bilgiler verilir.

Çırac: İki yıl bedava ve düzenli olarak yamaklık eden çıraclığa yükselir. Bu yükseliş bir törenle yapılır. Çırac olacak gencin ustası, kalfaları, velisi, esnaf loncası başkanının dükkanında sabah namazından sonra toplanırlar. Usta yamağın işe bağlılığını ve becerisini anlatır. Loncanın Nakibi , zaviyeye alınacak yamağı herkese tanıtır. Böylece yamak, çırac olarak topluluğa girmiş olur. Lonca başkanı olan şeyh, kendisine ustası tarafından verilmek üzere uygun bir haftalık ücret keser.

Kalfa: Üç yıl çırac olarak hizmet eden gencin kalfalığa yükseltilmesi, bir törenle lonca odasında yapılır. Törende lonca kurulu tamamen hazır bulunur. Esnaf dışındaki, meslekten olmayan, loncaya kabul edilmiş üstatlar da törene davet edilir. Kalfaların en kıdemlisi hizmet ve rehberlik görevini yerine getirir. Kalfalığa yükseltilecek genç, o gün esnafa mahsus elbiseyi ilk defa giyer. Kendi ustası ile başka üç usta iyi ahlakına tanıklık ederler. Orada bulunan bir hoca dua eder. Daha sonra herkes ayağa kalkar, lonca başkanı Şeyh, peştemal (şed) kuşatır ve kendisine sanat ve ticaret hakkında gerekli öğütleri verir. Yeni kalfanın, üstatların ve büyüklerin ellerini öpmesiyle törene son verilir. Kalfa olan, loncada o gün hizmet ve rehberlik eden kalfa ile birlikte loncadan çıkar. Lonca önünde toplanan esnaf çıracları, kutlu olsun derler. Yeni kalfa rehberle birlikte doğru üstadının dükkanına giderek, dükkanın önünde durur ve esnafın bütün kalfaları gelip tebrik ederler.

Üstad: Üstatlığa yükselmek için, kalfanın üç yıl kalfalık etmesi, bu süre içinde hakkında hiç şikayet olmaması, kendine verilen görevleri dikkatle yerine getirmiş olması, özellikle çırac yetiştirme hususunda titiz davranması, öteki kalfalarla iyi geçinmesi, sanatına bağlı olması, müşterilere karşı iyi davranması, ayrı dükkan yönetebileceği kanaatini uyandırması ve sermaye durumunun iyi olması gerekir.

Üstatlık törenleri ilkbaharda yapılır. Üstatlığa layık görülen kalfaya en az otuz gün önce kabul kararı bildirilir ve dükkan bulmaya izin verilir. Kalfa dükkanı bulduğunu, kendi ustası aracılığı ile kahya ya bildirir ve tören günü kararlaştırılır. Törene, dahili ve harici bütün üstatlar, öteki bütün esnafın kahyaları, memleketin müftüsü ile kadısı da çağrılır.

Kahya köşkünde, esnaf kahyaları ve üstatları iki sıralı çember teşkil ederler. Ön sırada kahya ve onların arkasında üstatlar otururlar. Çemberin ortasına yerleştirilen yuvarlak bir sedir üzerine de kahyaların en yaşlısı ile müftü ve kadılar otururlar. Üstat olacak kalfa, sağında kahyası, solunda ustası olduğu halde meclise girer, oradakileri selamlar. Müftünün işareti üzerine imam bir dua (aşır) okuyarak toplantıyı açar.

Müftü, ticaret, sanat ve çalışma hakkında bazı ayetler, kadı da bu mealde birkaç hadis okuyup anlamlarını anlatırlar. Toplantıya başkanlık eden kahya kalkıp esasına dayanır, yeni üstadı önüne çağırıp, karşısına alır. Peygamberlerin hangisinin hangi sanatın piri olduğunu söyleyip, esnafın silsilesini pirine kadar çıkardıktan sonra, ticarete sadakat ve doğruluk, esnafa, müşteriye saygı

duymak, malına hile karıştırmamak, malındaki ayıp ve noksanı satıştan önce alıcıya bildirmek, özetle kimsenin zararına çalışmamak gereğini anlatır. Padişaha itaati, bilginlere saygıyı, halka şevkat ve merhamet duymayı, küçükleri sevmeyi, kimseye eziyet etmemeyi, kalfa ve çıraklarına, çocukları gibi bakmayı öğütleyerek sözlerini bitirir. Bundan sonra üstadı söze başlayarak, yeni bir üstat yetiştirmek amacıyla içtenlikle çalıştığını ve Tanrının yardımıyla bunu başardığını, yeni üstadın her halinden memnun olduğunu bildirir. Yeni üstattan, üstat olabilecek özellikleri kazandığını Tanrı için tanıklık eder ve helallik ister. Ancak bugün, toplantıda konuşabilme yetkisini alan yeni üstat, üstadından kendisinin bir hakkı olmadığını bildirince, üstadı, eski kalfasının arkasını sıvazlayarak şöyle der:

Taşı tut altın olsun, Tanrı seni iki cihanda aziz etsin. Tuttuğun işte hayır gör. Geçenler, erenler, pirler daima yardımcın olsun. Tanrı rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin, sıkıntı çektirmesin. Bilginlerin dediklerini, kahyaların öğütlerini, benim sözlerimi tutmazsan, ana, baba, usta hakkına riayet etmezsen, halka zulüm edersen, kafir ve yetim hakkını alırsan, hulasa Tanrının yasaklarından sakınmazsan yirmi tırnağım ahrette boynuna çengel olsun.

Daha sonra kalfanın belindeki kalfalık peştemalını (şed) çıkarıp, kendi eli ile üstatlık peştemalını kuşatır. Bundan sonra dua edilir. Yeni üstat birer birer oradaki büyüklerin ellerini öper, dualarını alıp ayrılır.

Köşkün merdiveninden başlayarak üstatlar köşküne kadar iki sıra kalfa , çırak ve yamakların arasından geçer. Tanrı size de nasip etsin diyerek üstatlar köşküne gider. Orada daha önce köşkten çıkan ve yalnız olarak kendisini bekleyen üstadına yetişerek elini öper. Bundan sonra tebrikler başlar. Kahya, o günkü toplantının başkanı, öteki kahyalar ve kalfaların kıdemlilerinden üç, çıraklardan iki, yamaklardan bir kişi sırasıyla gelip üstadı kutlarlar.

Bundan sonra müftü ve kadılara ait minderler serilerek kollarına ikişer üstat geçtiği ve önlerinde bir kahya ve yanlarında dört üstat ve arkalarında on kalfa ve beş çırak bulunduğu ve en önde esnafın sancağı alışılmış törenle taşındığı halde bir alay teşkil edilerek müftü ve kadı tebrike gelir. Bilginlere saygı dolayısı ile köşteki dışarı çıkıp onları karşılarlar, köşke getirip yerlerine oturturlar. Kahve, şerbet ve yalnız müftü ile kadıya çubuk verilir. Tören bittiğinde herkes köşelerine döner. Sonra sırası ile kalfalar, çıraklar, yamaklar tebrik ederler.

Cihangir Gener

11.05.2002

Kaynakça

Eyübođlu, İsmet Zeki " Tasavvuf, tarikatlar, mezhepler tarihi "

Fiş, Radi "Bir mutasavvıf, bir ahi hümanisti, Mevlana"

Gener, Cihangir " Ezoterik ve Batını Dinler Tarihi"

Çağatay, Neşet "Ahilik nedir?"

Cumhuriyetin 50. yılında esnaf ve sanatkar.